

IME GOLEGA OTOKA SE JE V NEKDANJI SKUPNI DRŽAVI IZGOVARJALO ZELO PO TIHO, SAJ JE OTOK ŽE S SVOJIM IMENOM VZBUJAL STRAHOSPOŠTOVANJE

V najhujšem jugoslovanskem zaporu

V taboriščih so bile žrtve in izvršitelji. Na Golem pa so bile žrtve izvršitelji

Usoda političnih in drugih zapornikov se je že prelila v časopisne in knjižne vrstice in javnost danes lahko, tudi s pričevanji na otoku, podoživlja usodo ljudi, ki so preživljali najhujše trenutke življenja

»Mi gradimo Goli otok, Goli otok gradi nas,« je bil eden najbolj znanih propagandnih sloganov tistega otoka, katerega ime se je v nekdanji skupni državi izgovarjalo zelo po tiho in ki je že s svojim imenom vzbujal strahospoštovanje. Javnosti popolnoma nedostopen otok je že dve desetletji detabuziran, nanj sme vsakdo – od radovednih tujih turistov, ki v njem vidijo le eno od turističnih točk na krožni vožnji med med bližnjimi otoki, do tistih, ki zelo dobro vedo, kakšen je bil pekel med vročim kamenjem, ko so jim pripeli zloglasno kratico IB (informbiro). Otočno usodo političnih in drugih za-

ma. Ko sem bila v zaporu, se me je odrekel mož, tudi hči, ki ni želela imeti stikov z materjo informbirojevko. Česa sem bila kriva? Niti vedela nisem, da je bilo prepovedano vrniti sliko na zid,« pripoveduje nekdanji zapornik v pristanišču Golega otoka.

koncentracijskih taborišč, kjer se je vedelo, kdo je žrtev in kdo izvršitelj. Na Golem so bili žrtve izvršitelji,« je povedal Bobinac.

Junaki in strahopetci

Na vročem soncu opisuje pot iz Zagreba do Bakra in do Golega oto-

NAPISE, KI JIH VIDIMO NA GOLEM OTOKU, SO PUSTILI ZA SABO POLITIČNI ZAPORNICI IN KRIMINALCI, KI SO JIH TUKAJ NASELILI ZA NJIMI, NEKATERI PA SO TUDI DELO TURISTOV

O USODI GOLEGA OTOKA IN SV. GRGORA, KI SE NIKOLI NE BOSTA ZNEBILA NEGATIVNEGA PRIZVOKA, SE V HRVAŠKI JAVNOSTI RAZPRAVLJA VSAKE TOLIKO ČASA, VENDAR NIHČE PRAVZAPRAV NE VE, KAKO »DOLOČITI« NJUNO PRIHODNOST

V taboriščih so bile žrtve in izvršitelji. Na Golem pa so bile žrtve izvršitelji

Usoda političnih in drugih zapornikov se je že prelila v časopisne in knjižne vrstice in javnost danes lahko, tudi s pričevanji na otoku, podoživlja usodo ljudi, ki so preživljali najhujše trenutke življenja

»Mi gradimo Goli otok, Goli otok gradi nas,« je bil eden najbolj znanih propagandnih sloganov tistega otoka, katerega ime se je v nekdanji skupni državi izgovarjalo zelo po tiho in ki je že s svojim imenom vzbujal strahospoštovanje. Javnosti popolnoma nedostopen otok je že dve desetletji detabulariziran, nanj sme vsakdo – od radovednih tujih turistov, ki v njem vidijo le eno od turističnih točk na krožni vožnji med med bližnjimi otoki, do tistih, ki zelo dobro vedo, kakšen je bil pekel med vročim kamenjem, ko so jim pripeli zloglasno kratico IB (informbiro). Otočno usodo političnih in drugih zapornikov so mnogi že prelili v časopisne in knjižne vrstice in javnost – ki z dogajanjem na Golem otoku in bližnjem ženskem zaporniškem otoku Sv. Grgur ni bila seznanjena – je lahko podoživela usodo ljudi, ki so v petdesetih letih prejšnjega stoletja preživljali najhujše trenutke življenja.

VLADIMIR BOBINAC KAŽE LIST, IZREZAN IZ VREČE ZA CEMENT – NA TAKŠNEGA SO MORALI V ZAPORU NAPISATI DOKONČNO PRIZNANJE KRIVDE

Njihovo otoško življenje in spomine je zelo težko prenesti ali umestiti v današnji čas, kljub temu pa si mnogi še živčiji zaporniki želijo le to, da bi zloglasna otoka spremenili v spominski park in da bi ohranili vse, kar je tam, s samo enim sporočilom – naj se ne ponovi. Toda objekti in simboli obeh otokov ne zadržno propadajo vse od trenutka, ko je s prihodom demokratičnih časov z njiju odšel zadnji stražar. Izropane stavbe nezadržno propadajo, propagandni slogani po pročeljih bledijo in so danes že neprepoznalni, tako kot bo najbrž kmalu izginil tudi velikanski napis Tito s peterokrako zvezdo, ki je že od daleč viden na pobočju Sv. Grgura. Napis, propadajoče stavbe in grozeči bunkerji na strmih pobočjih »ženskega« otoka so zadnji simboli neslavne preteklosti otoka.

Iz pekla v turistični raj

O usodi obeh otokov, ki se nikoli ne bosta znebila negativnega prizvoka, se v hrvaški javnosti razpravlja vsake toliko časa, vendar nihče pravzaprav ne ve, kako »določiti« njuno prihodnost. Ta je danes omejena večinoma le na turistični obisk. Pred leti so v turistični skupnosti Loparja na bližnjem Rabu naročili študijo in tisti, ki so jo sestavili, so v njej predlagali, da bi turisti na njem bivali kot prostovoljni politični zaporniki. Po tej bizarni ideji bi s turisti ravnali tako, kakor so z zaporniki. S samo seno »veliko« razliko – turisti bi za to morali plačati. Po otoku bi tako hodili v zaporniških oblačilih, razbijali kamen, težavnost zaporniškega dela pa bi bila odvisna od paketa, ki bi si ga izbrali, na koncu pa bi celo dobili priznanje, da so preživeli torturo najhujšega jugoslovanskega zavora. Po tej študiji bi Sv. Grgur bi spremenili v safari park in na njem naselili eksotične živali, oba otoka pa z Rabom povezali z gondolami in žičnicami.

Ideja seveda ni živela dolgo, saj so se mnogi vprašali, kako je mogoče, da bi otok zaporniškega trpljenja

spremenili v perverzno turistično zabavišče. Takšnih idej najbrž ne bi bilo, če bi se avtorji študije po otokih sprehodili z nekdanjimi taboriščniki – danes jih večina šteje krepko čez osemdeset – in z njimi poskušali podoživeti pekel. Zgodbo o človeških usodah je veliko in v soboto jih je na strokovni ekscurziji Študijskega centra za narodno spravo z udeleženci delil nekdanji kaznjenelec, Zagrebčan **Vladimir Bobinac**, ki je leta 1949 pristal na otoku in tam ostal dve leti in pol – zaradi ene same izjave. Bobinac pripoveduje, da otok ni bil izbran po naključju – bil je nenaseljen in beg z njega skoraj nemogoč. Zaporniki, obupani, psihično in fizično zlomljeni, bolni in popolnoma izčrpani niso imeli velikih možnosti, da bi jim uspelo pobegniti.

Stalinova slika na steni: Goli otok

Nekateri člani komunistične partije enostavno niso razumeli spremembe, ki se je zgodila v sporu Jugoslavije s Sovjetsko zvezo, pripoveduje Bobinac in dodaja, da je bil v času informbiroja dovolj beseda, omemba ali kaj podobnega, da si končal v zaporu in kasneje na Golem. Predstavi usodo ženske, učiteljice, ki je na steno znova postavila Stalinovo sliko, potem ko jo je snel njen učenec. »To je bilo dovolj, da je naslednjega jutra na njena vrata prišla tajna policija in jo aretirala. Postala je informbirojevka. Končala je na Sv. Grguru. Ta ženska piše: zdaj sem starka, živim v eni sobi, sa-

Izropane stavbe nezadržno propadajo, propagandni slogani po pročeljih bledijo in so danes že neprepoznalni, tako kot bo najbrž kmalu izginil tudi velikanski napis Tito s peterokrako zvezdo, ki je že od daleč viden na pobočju Sv. Grgura.

ma. Ko sem bila v zaporu, se me je odrekel mož, tudi hči, ki ni želela imeti stikov z materjo informbirojevko. Česa sem bila kriva? Niti vedela nisem, da je bilo prepovedano vrniti sliko na zid,« pripoveduje nekdanji zapornik v pristanišču Golega otoka.

»Prvi zaporniki so prišli na otok na tem mestu, kjer stojimo,« nadaljuje, »in na otoku ni bilo ničesar. Več kakor tisoč ljudi je bilo julija 1949 vrženo z ladje na kamen. Vse, kar je bilo, je bilo nekaj lesenih paviljonov za bodočo žico, za katere še danes ne vemo, kdo jih je zgradil. Najbrž niso več živi. Na otok je kmalu prišla druga skupina zapornikov in takrat se je začel Goli otok. V tej drugi skupini je bila namreč oblikovana skupina zapornikov z obljubo, da bodo kmalu spuščeni, a z zahtevo, da opravijo nalogo. Začelo se je z napadi na prvo skupino (ki je med tem oblikovala nekakšno medsebojno solidarnost) in že v tem prvem napadu sta bila dva zapornika prve skupine ubita, več kakor trideset pa pretepenih. Vse to so opazovali pripadniki udbe in miličniki, a se niso vmešali. To je Goli otok. Zamišljen je tako, da se zaporniki medsebojno uničujejo.«

Tepele je zaporniški aparat

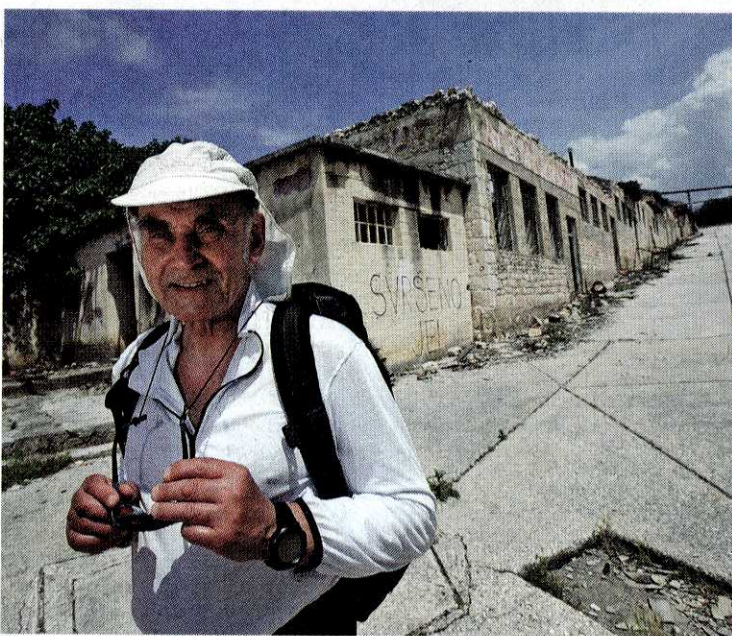
Prvi objekt na otoku so zaporniki zgradili leta 1949 – tako imenovano »kamnito hišo«, v kateri je bivala uprava do selitve v večjo zgradbo, imenovano tudi »hotel«. Upravo je

koncentracijskih taborišč, kjer se je vedelo, kdo je žrtev in kdo izvršitelj. Na Golem so bili žrtve izvršitelji,« je povedal Bobinac.

Junaki in strahopetci

Na vročem soncu opisuje pot iz Zagreba do Bakra in do Golega otoka. Zaporniki so jih pretepli že na ladji, takoj ko je pristala na otoku. Bobinac je med njimi prepoznal sošolca s fakultete. Ko ga je kasneje srečal v Zagrebu, mu je oprostil, saj ob prihodu še ni vedel, zakaj jih zaporniki tepejo. Tepli pa so iz strahu. Z mirnostjo pripoveduje tudi o »dobrodošlici« na otoku, ko jih je pričakal kilometrski špalir starih zapornikov, ki so z vso silo pretepli nove in se drli: »Udari po bandi!« Pripoveduje o kastah na otoku, najnižjih bojkotiranih in sistemu znašanja nad njimi, o revidirancih, ki so nekoliko popravili svoj status do zadnje stopnje, ko si končno priznal krivdo in »dopolnil zapisnik«, torej ovadil nedolžne osebe.

Pripoveduje o mladeniču, ki je ovadil nedolžnega očeta, saj je vedel, da mu bo lahko le on oprostil, ker bo vedel, da je to storil v velikanski stiski. S tem so se ustvarjale nove skupine, ki so prihajale na otok. Bobinac pravi, da je oprostil tistemu, ki ga je spravil na otok. Pojasni, da lahko človek zdrži le do neke meje, nato pa postane del nekakšne mase. Da preživiš. Nekateri so se odločili, da ne bodo. Bobinac pripoveduje o mladeniču, ki se je,

ANDREJ APLENEC JE BIL NA OTOK ODPELJAN PRI SVOJIH SEDEMNJASTIH

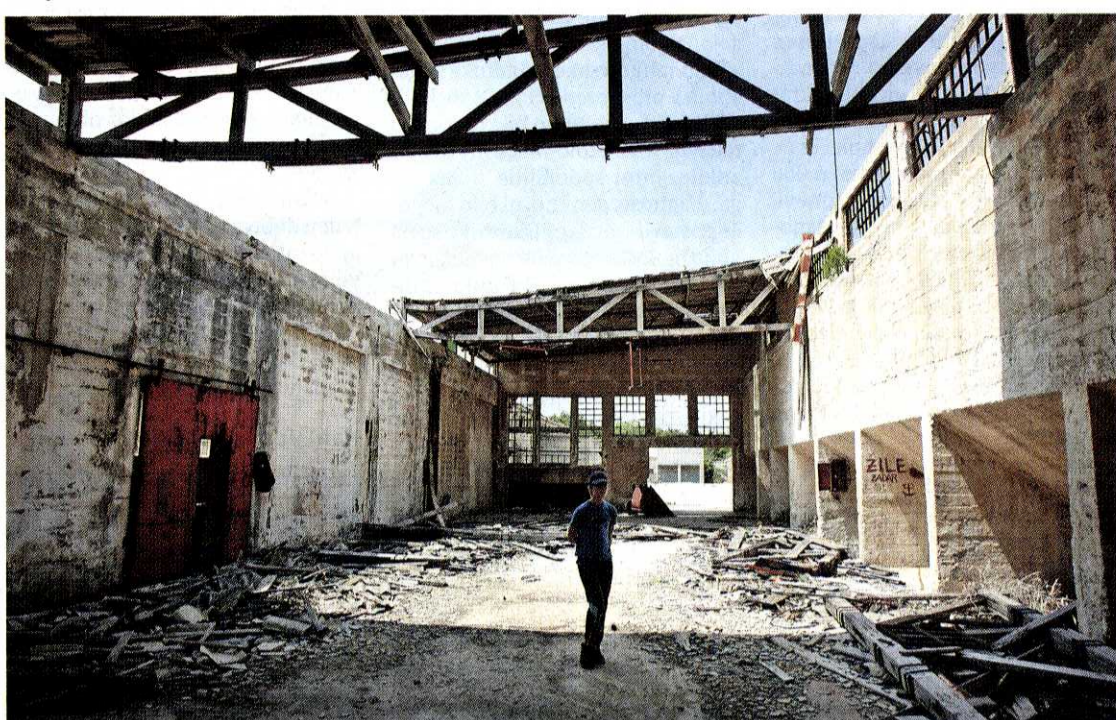
vodil polkovnik udbe, ta pa je imel pomočnike iz vseh republik. »Vsak zapornik, ki je prišel na otok, je bil obvezno pozvan na 'raport' k svojemu oficirju udbe. Drugi kaznjenci so nam pred tem povedali, da moras sneti kapo, skloniti glavo in dati roke na hrbet. Nikoli oficirju nisi smel reči tovariš, ker nisi bil tovariš, temveč bandit. Izgubili smo namreč ime, dobili pa naziv 'banda'. Velika napaka, ki si jo lahko storil, je bila, če si izjavil, da nisi kriv. Če si na otoku trdil, da nisi kriv, potem si užalil tistega, ki te je poslal na otok. Torej si užalil udbo,« je pripovedoval Bobinac.

Za zapornike je bilo še posebno ponižujoče dejstvo, da so morali na otoku znova skozi »sodni« postopek, preiskavo, zasliševanja. »Izdajalci naroda in partije« so morali ovajati vse, s katerimi so se pogovarjali pred aretacijo. »Če niso dal odgovora ali navedel imen, nas oficirji niso tepli. Ne, za to nalogo je bil pristojen zaporniški aparat, ki je vodil zasliševanja in mučenje. Prav po tem se je otok razlikoval od drugih

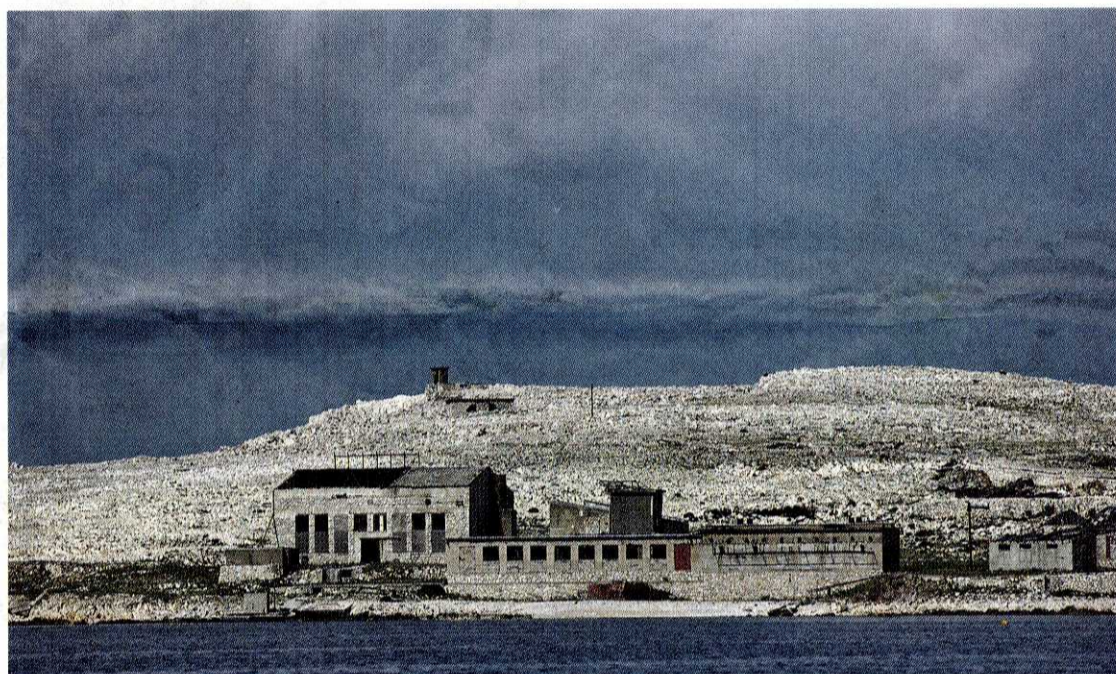
objekt s skalo, pognal na morsko dno. »Je bil strahopetec ali junak? Veste, bil je junak. Njegova roka ni nikoli udarila sotrpina. Moja je. On je bil junak, jaz strahopetec,« dodaja.

Ko pojasni sisteme mučenja, od lomljenja kamenja na vročem soncu, pretepanja, sklanjanja nad latrinami do takšnih bizarnosti, kakor je pogozdovanje, so poslušalci pretreseni. Otok je bil namreč popolnoma gol, danes del pokriva borov gozd. Tudi tega, kakor vse drugo, so ustvarili zaporniki. V kamen so naredili luknje, jih napolnili z zemljo in vanjo posadili mlado drevo. Da bi sadika preživela močno poletno sonce, so ji morali »delati senco« – sklonjeni, z rokami na hrbtu. Zapornik se je moral obračati s potovanjem sonca, da je imela sadika zmerjajo senco. Vsako drevo na Golem ima tako svojega »očeta«. Veliko je takšnih in še bolj strašljivih zgodb in usod. Živeči zaporniki želijo, da se ne bi pozabile in da se človeku kaj takšnega ne bi nikoli več zgodilo.

ROK KAJZER
Fotografije **JOŽE SUHADOLNIK**

O USODI GOLEGA OTOKA IN SV. GRGORA, KI SE NIKOLI NE BOSTA ZNEBILA NEGATIVNEGA PRIZVOKA, SE V HRVAŠKI JAVNOSTI RAZPRAVLJA VSAKE TOLIKO ČASA, VENDAR NIHČE PRAVZAPRAV NE VE, KAKO »DOLOČITI« NJUNO PRIHODNOST

PEKEL MED VROČIM KAMENJEM

KO BO DEČEK STAR TOLIKO, DA BO RAZUMEL, KAKŠNI ZLOČINI SO SE TUKAJ DOGAJALI, VERJETNO NE BO VEČ NOBENE ŽIVE PRIČE

OBJEKTI IN SIMBOLI PROPADAJO VSE OD TRENUTKA, KO JE S PRIHODOM DEMOKRATIČNIH ČASOV ODŠEL ZADNJI STRAŽAR